

Bir maden dosyasından yeraltı notları

Dünya madencilik çevreleri, giderek daha fazla Türkiye'yi tartışıyor. Biz ise sadece gündemi değiştirmeye yönelik yasal düzenlemelerle göz boyuyoruz. Madencilik, o ülkenin ekonomik, sosyal ve politik izdüşümü ise Türkiye'nin resmini siz yapın. Biz de yeraltından birkaç not düşelim...

Soma'da 301 maden emekçisinin yaşamını yitirdiği facianın şokunu atlama-madan Ermenek ile sarsıldık. Yırca Köyü'ndeki zeytinlik katliamının arkasında da aynı kirli eller vardı. Termik santral yapılacaktı ve o santralde Soma'dan çıkan kömür yakılacaktı. Yine "kömür" vardı işin içinde... Dünya madencilik tarihine geçmiştik ama galiba olan-bitenin farkında değildik. Torba yasa yaptık, olmadı. İş güvenliği paketini konuşmaya başladık, yine olmadı. Çünkü ne işçinin aldığı ücret ne de madencinin yeraltında yediği yemekti asıl mesele. Özelleştirmeydi, taşeronluk sistemiydi ve elbette kâr hırsıydı...

Maden Yüksek Mühendisi Dr. Nejat Tamzok

“Son yıllarda yaşanan facialar, bırakınız gelişmiş ülkeleri, dünyanın hiçbir ülkesi için kabul edilebilir değildir”

“O kadar insan niye öldü” sorusunun cevabı çok açık aslında. Tek kelimeyle biz buna “özelleştirme faciası” diyoruz. Maden Yüksek Mühendisi Dr. Nejat Tamzok, “Son yıllarda yaşanan facialar, bırakınız gelişmiş ülkeleri, Dünyanın hiçbir ülkesi için kabul edilebilir değil” derken, sözü aynı yere getiriyor: “Sektörde artan kazaların arkasındaki en önemli dinamik, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren yaşanan dönüşüm sürecidir. Söz konusu süreçte kamu ağırlıklı bir yapıdan özel firmaların kömür işletmeciliği yaptığı bir yapıya doğru geçildi, ancak bu süreç doğru yönetilemedi. Kamunun yerine konulan özel firmalar, kömür madenciliği gibi özel bir alanda maalesef başarılı olamıyorlar. Gelen firmaların önemli bir kısmı, sermaye bakımından güçsüz, küçük aile kuruluşları. İnsan kaynağına, aramaya, araştırma-geliştirmeye, iş güvenliğine ve çevreye yatırımlar asgari düzeyde tutuluyor ve bunlar genellikle maliyet artıran unsurlar olarak görülüyor. Mühendislik kalitesi ve etüt-proje deneyim ve yetenekleri sınırlı. Sadece doğrudan kar elde edilmesine yönelik yönetim anlayışları hâkim.”

Kurumsal kültür

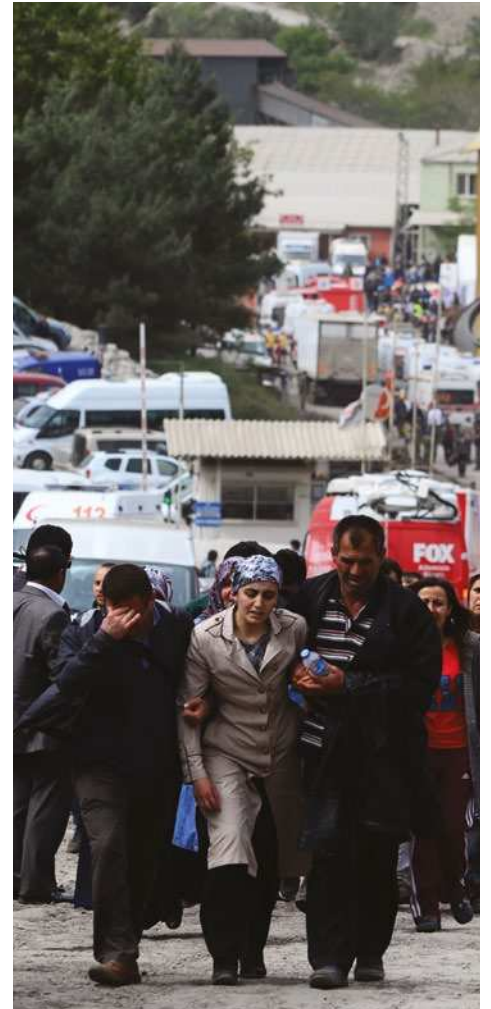
Bu küçük aile kuruluşlarının kurumsal yapıları da yok. Tamzok, “Kömür endüstrisinde ‘kurumsal kültür’, diğer pek çok

endüstriden farklı olarak son derece belirleyici bir unsur durumunda” diyor: “Kömür madenciliği; uzun birikim ve deneyime, güçlü finansal yapılara sahip büyük ölçekli kuruluşları gerektirir. Kurumsal kültürün en fazla etkilediği alanlardan biri de iş sağlığı ve güvenliğine ilişkindir. Küçük ölçekli kurumsallaşmamış işletmelerde ya da taşeron denilen ve asıl işletmeci adına geçici iş yapan firmalarda ise ölüm ya da yaralanma ile sonuçlanan kazaların her yıl giderek arttığı görülüyor.”

“Yaraya merhem dahi olamayacak düzenlemeler”

Ancak çok daha önemlisi Soma ve Ermenek sonrası ne yapıldığı, bu hatalardan hangi derslerin çıkarıldığı. Soma sonrası bir torba yasa çıktı, Ermenek’in ardından da bir yasal düzenleme gündeme geldi. Ancak bunların hepsi göstermelik ve umut vermiyor. Tamzok, “Bunlar, tamamen günü kurtarmaya yönelik ve yaraya merhem dahi olamayacak düzenlemeler” diyor: “Gerçekten, Soma sonrasında yapılan düzenlemeler, tamamen işçinin özlük haklarıyla ilgili ve iş güvenliğiyle doğrudan bir bağlantısı yok. Daha sonra, Kasım ayında bir ‘İş Güvenliği Eylem Paketi’ açıklandı. Yapılan açıklamalara göre, paket içerisinde; mesleki yeterlilik belgesi alma zorunluluğu, yeraltı ocak-

larının yeryüzü bağlantılarına ilişkin yeni düzenleme, özel sektörde redevans uygulamasının yapılamayacağı, maden işçilerine hayat sigortası yaptırılması, denetimin özel yetkili kuruluşlar tarafından sağlanması gibi hususlar bulunuyor. Bununla beraber, paketin yasal düzenlemelere dönüşme süreci devam ediyor. Buradan, işçi sağlığı ve güvenliği konusunda reform niteliğinde bir sonuç çıkar mı bekleyip görmek lazım. Ancak, yasa hazırlama sürecine bütün tarafların katılımını sağlamak gerek. Süreçte; üniversiteler, sendikalar ve meslek odaları da yer almalı.”

Maden İşleri Genel Müdürlüğü!

Tamzok'un bu alanda önemli gördüğü birkaç nokta var. "Öncelikle" diyor: "Ülkemizde kömür madenciliğiyle ilgili 150 yılı aşkın birikim ve deneyime sahip kurumsal yapılar mevcut. Daha iyi bir kömür endüstrisinin bu yapıların ortadan kaldırılmasıyla kurulabileceği tezi, son derece hatalı. Örneğin madencilik faaliyetlerinin her aşamasındaki sorumluluk, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı Maden İşleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün, kendisinden beklenen sorumlulukları yerine getirebilmesi amacıyla yeniden tasarlanarak çağdaş bir yapıya kavuşturulması, faciaları önleme yolunda atılacak adımların en önemlilerinden biri olacaktır."

Dosyalar arasında boğulmuş durumda, nasıl denetim yaparsın?

Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün durumu malum. Ne yönetsel yapı ne de çalışan kalitesi bakımından olması gereken düzeye bir türlü getirilemedi. Geçici görevli olanlar da dahil toplam personel sayısı 375 olan kuruluşun örgütlenme yapısı, neredeyse sadece madenlere ruhsat vermek üzerine

kurulu. Bu nedenle dosyalar arasında boğulmuş durumda. Dolayısıyla, mevcut yapının, madencilik endüstrisini bir bütün olarak kavrayabilmesi, politika üretme, planlama, karar alma ve denetleme gibi hususlarda etkili olabilmesi mümkün değil. Tamzok da durumu böyle resmediyor: "Madencilik endüstrisinde toplam ruhsat sayısının yirmi üç binin üzerinde ve sadece işletme izni olan ruhsat sayısının ise dokuz bin civarında olduğu, ayrıca, kamu kurum ve kuruluşlarına verilen hammadde üretim izni sayısının ise üç bine yakın olduğu dikkate alındığında, söz konusu kuruluşun mevcut personeli ile ciddi bir denetleme yapabilmesinin mümkün olamayacağı görülecektir."

"Umutlu değilim"

Tamzok'a göre kömür madenciliğine özel bir İş Sağlığı ve Güvenliği mevzuatının geliştirilmesi gerek. Yani esnek ve kurlsız çalışmayı, işçiyi başka işverene kiralamayı, taşeronlaştırmayı yasal hale getiren, kaçak işçiliği özendirilen düzenlemeler yerine, uluslararası sözleşme, standart ve normları dikkate alan bir "İş Mevzuatı" geliştirilmeli. Denetçilerin de şirketten maaş almasının önlenmesi. Tamzok, "İş güvenliği uzmanlarının mesleki bağımsızlıklarını korumaları amacıyla, ücretlerini doğrudan firmadan değil işverence oluşturulacak bir fondan alabilmelerine yönelik bir düzenlemenin hazırlanmakta olan paketin içinde yer alacağı daha önce dillendiriliyordu" derken, bu hususun paketten çıkarıldığını vurguluyor: "Bu yönde bir düzenlemenin mutlaka yapılması gerekir. Ancak bu konuda fazla umutlu değilim."

“Sorun hala ortada duruyor”

Son sözü ise Dr. Nejat Tamzok söylüyor: “Sorun hala ortada duruyor. Ülkemizin pek çok yerinde, Soma ya da Ermenek facialarının yaşandığı maden ocağından dahi çok daha kötü koşullardaki çok sayıda işletme çalışmaya devam ediyor ve her biri kendi facialarını bekliyor. Bununla beraber, kömür sahalarının, bu alandaki birikim ve yetenekleri son derece sınırlı olan firmalara devri hızla sürüyor. Muhtemelen 2 yıl içerisinde ülkemiz kömür sektörü tamamen söz konusu firmalar tarafından işletiliyor olacak. Dolayısıyla, gerekli önlemlerin hızla alınmaması durumunda, son yıllarda ardı ardına yaşadığımız facialara yenilerinin eklenmesi, hiç de şaşırtıcı olmayacak.”

■ Sıfır kaza hedefi için Avustralya örneğini incelemek yeterli

Avustralya, dünyanın en önemli maden üreticileri arasında. Dünyanın beşinci büyük kömür üreticisi. 2013 yılı kömür üretimi ülkemizden 8 kat daha fazla. Avustralya'nın resmi verilerine göre; 2008-2012 arasındaki 5 yıl boyunca, tüm madencilik sektörlerinde sadece 36 çalışan yaşamını yitirmiş.

Dikkat edin, sadece kömür sektöründe ve sadece tek bir yılda değil. Beş yıl boyunca ve kömür dâhil madencilik endüstrilerinin tamamında. Söz konusu ölümler de yeraltında grizu ya da su baskını gibi nedenlerden olmamış. Çoğunluğunun nedeni yer üstünde araç kazası ya da çarpma gibi olaylar.

Aslında, sıfır kaza hedefiyle çalışacak yeni bir kömür endüstrisini kurabilmek için, sadece Avustralya örneğini detaylarıyla incelemek bile yeterli. Ancak, şu kadarını söylemek yerinde olacaktır. Avustralya'da ya da madencilik bakımından gelişmiş ülkelerde iş yapan madencilerin kurumsal kültürleri, o firmaları zaten yasaya dahi bakmaya gerek görmeden ve hatta yasanın öngördüğünün de ötesinde iş güvenliği önlemlerini almaya yöneltiyor.